Rodina a domov

26. května roku 1900 povila manželka pana řídícího v Biskoupkách u Moravského Krumlova synka Vítězslava. Traduje se, že křestní jméno vybral Nezvalovi tatínek podle Vítězslava Hálka – svého oblíbeného básníka. Učitel Bohumil Nezval syna vedl, vychovával a vřele jej podporoval v jeho spisovatelské dráze.

Prostředí vesnické školy a dění kolem ní formovalo už od dětství Nezvalovu vnímavou duši. Nedílnou součástí jeho dětských a mladých let bylo muzicírování, hraní divadla či malování. Z dětství a vzpomínek na něj Nezval posléze bohatě čerpal ve své tvorbě. Nejbližší lidé Vítězslava Nezvala – tatínek Bohumil, maminka Emílie, sestra Vlasta a jeho celoživotní partnerka Františka – vytvářeli básníkovi po celý jeho život zázemí a domov. Ten pro něj byl nesmírně důležitý, stejně jako společenský život a nové vzruchy. Z četných kontaktů s lidmi čerpal inspiraci, v klidu domova pak tvořil a pracoval. Vždy se k rodině vracel a dům svých rodičů považoval za své trvalé bydliště do vysokého věku.

Krajinou dětství Vítězslava Nezvala byly Šamikovice (dnes Šemíkovice, místní část obce Rouchovany), kde tatínek učiteloval. Již v roce 1903 se tam Nezvalovi rodiče usadili. Tatínkovu jednotřídku navštěvoval i syn Vítek. Předěl v Nezvalově dětství tvořil přechod na osmileté gymnázium do Třebíče. Nepřestal ale prázdniny trávit u rodičů – a to nejen v době svého dětství. Každé léto jej to táhlo domů – ať už do Šamikovic či do Dalešic – dalšího otcova působiště – kde vyučoval v letech 1922–1932. Na penzi šel pan učitel Bohumil Nezval ale do města. V Brně – Žabovřeskách bydleli se ženou v pěkném rodinném domě. Tam jeho syn tvořil v letních měsících třicátých let občerstvován rodinným zázemím. V té době napsal také nejvíce ze svých děl. Využíval tak k práci čas, kdy jiní odpočívali na dovolené. Dokázal být k sobě velmi přísný, o to rozpustileji prožíval ale svá pražská období.

Nezvalovi byly vzpomínky na dětství bohatou studnicí obrazů, ze které ve svých dílech čerpal. Reminiscence spojoval se sny, využíval volné asociace. O svém druhu paměti mluví jako o paměti konkrétní – kdy všemi smysly zažitou zkušenost dokáže i po letech do detailu vystihnout.

Maminka Emílie pocházela z Valče. Její prvorozený syn Vítězslav přišel na svět roku 1900. O jejich vzájemném vztahu by se dalo říct, že byl celkem chladný – maminka děti příliš nerozmazlovala. Když však bylo třeba, roztáhla nad torzem rodiny za první světové války ochranná křídla kvočny a přestěhovala se s dcerkou za synem gymnazistou do Třebíče. Rodina tak pospolu přečkala čas, kdy její hlava byla uvězněna v rakouských koncentračních táborech. Když na konci třicátých let Nezvalova maminka vážně onemocněla, teprve tehdy se prolomila citová stavidla něhy, kterou k ní její syn choval. Vznikla tak sbírka básní *Matka naděje*. Maminka přežila.

I mladší sestra Vlasta se stala učitelkou. Po smrti maminky (1951) žila se svým mužem Toníkem v rodinném domě v Žabovřeskách. Nezval tam ve svém bývalém pokoji vytvořil kolem ovdovělého tatínka „muzeum“ z jeho milých předmětů.

Netypický vztah měl Vítězslav Nezval ke své celoživotní partnerce Františce. Dlouho žili nesezdáni, vzali se až v roce 1948. Jejich sňatek však zůstal bezdětný. Ač Nezval hledal inspiraci a milostné rozechvění duše u mnoha milenek, na pozadí jeho mysli neustále zůstávala „Fáfinka“.

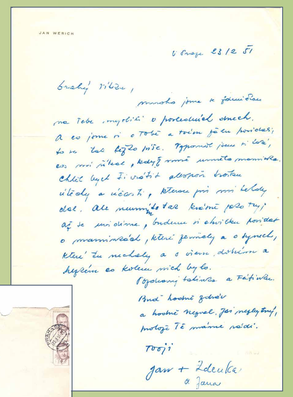

Jan Werich kondoluje Nezvalovi k úmrtí matky (1951).
Moravské zemské muzeum

Ve vzpomínkách formuluje Nezval svůj citový vztah k matce:

„Nikdy se s námi nemazlila, nikdy nás nechovala, a mé sestřičce to bylo snad někdy líto. Jednou se chtěla přitulit k mamince, maminka ji však musela zarmoutit a říci jí: Dítě, to neumím, to nedovedu. I když jsem jako kluk maminku nejvíc zlobil, i když jsem byl zlý, ošklivý a surový, i když mě musela trestat, měl jsem se často co držet, abych jí s pláčem nepadl okolo krku. Bylo to v mých klukovských letech a v mém mládí jako nemoc: dlouho jsem nedovedl mamince vyjádřit své city. A když potom začala stárnout a já napsal báseň *Až budeš stařičká*, kterou jsem otiskl v almanachu *Matkám* a dal mamince k jedněm vánocům, a když má sestřička, toto mé kuře, které mě muselo vždycky poslouchat, přečtla proti mé vůli nahlas tyto mé verše, všichni jsme si poplakali a nastala jakási citová úleva mezi námi.“

V. Nezval: Z mého života.

Noty s věnováním Voskovce, Wericha a Ježka daroval Slávek sestře Vlastě k Ježíšku 1932.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

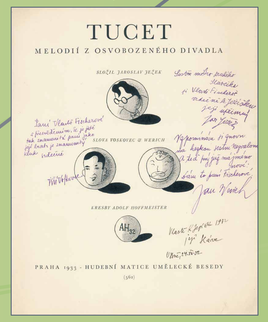

Dopis otce synovi z dob Slávkových pražských studií:

Milý Slávku, Dalešice 28. října 1926

byl jsem dnes mile překvapen, když k nám přišel kominář Jaša a první jeho slova byla: Přijel náš Oldřich z Brna a donesl dnešní noviny a tam je, že Vítězslav Nezval dostal z moravské literární dotace za svou knihu *Menší růžová zahrada* 3000 Kč. Podal mi noviny a tam jsem četl: 6000 Kč dostal František Táborský za své životní dílo a po 3000 Kč Jakub Deml za knihu *Mohyla*, Ty a Rudolf Těsnohlídek za knihu *Den*. Je to nejen pěkná hmotná pomoc, ale i vyznamenání. (…) Slávku, dej si hned ušít šaty, doufám, že koš i peřiny přišly v pořádku, a kup si hned kabát. (…)

Teď, Slávku, kdy budeš na delší čas dosti opatřen, mohl bys v krátké době udělat ten doktorát, udělat nám něco k radosti. (…)

Nediv se, že Ti opět píši, jsem zde sám jako prst, ani Vlasta dnes není doma, hrají dnes s dětmi ve Valči divadlo, tak si tímto krátím čas, jako bych s Tebou rozmlouval.

Líbá Tě tvůj otec

Boh. Nezval

Přepis dopisu z knihy Nezvalovy korespondence
Depeše z konce tisíciletí.

Budova školy v Šamikovicích
V tatínkově jednotřídce strávil svá první školní léta i Vítek Nezval.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

V. Nezval jako gymnazista se školním orchestrem (v zadní řadě, má v rukou housle)
Moravské zemské muzeum

Mladý Nezval koresponduje s rodiči o honorářích, nedokončené dizertaci, o prádle a o jídle jako klasický student.

Drazí rodiče, Listopad 1926

dostal jsem všecky tři zásilky a děkuji Vám za ně. Bydlím tři čtvrti hodiny od pošty a v Trójí listonoš nerozná balíky, tak jsem se hodně nanesl. Vše došlo dobře, až na nějaké procento rozbitých vajíček. Mám spoustu práce v tiskárnách, neboť se mi tiskne 5 knížek, jež vyjdou všecky kolem vánoc. Měl jsem radost z moravské ceny, nečekal jsem tentokrát nic. Dosud mi neposlali peníze a dnes jim pošlu svou adresu, patrně ji neznají a tím vše vázne. Celý se dám do pořádku a asi za 3–4 neděle pojedu do Paříže, kde budu mít eventuálně práci. Začínám teď dělat větší, celovečerní věc pro divadlo, která by mi mohla v národním vynést větší příjem. Jinak až na dosti povolené nervy jsem zdráv. Ty epileptické prvky v mé nemoci si na vojně vybájili a já mám podle civilních lékařů čistokrevnou hysterii, která se mi projevovala v dětství ve snech. Záleží to hodně od mé vůle. Chodím brzy spát a v Trójí je úplný venkov. Mám k dispozici klavír a od 15. t. m. mne bude Burian soustavně učit kompozici. Naučil mne hrát jazzband a já ho hraji s orchestrem konzervatoře 16. t. m. na koncertě Burianových písní na mé texty.

Mám vyhlédnutý krásný zimník za 800 Kč, koupím si také boty a klobouk.

V Brně jsem se dobře bavil s Mahenem a samozřejmě jsem mu poděkoval. Pište mi zas brzy. Kdybyste mi chtěli něco poslat k jídlu (sádlo), pošlete to v menším balíčku asi 5 kg, je to hrozné nošení z trójské pošty.

Myslím, že je již maminka doma.

Ruce Vám líbá a zdraví Vlastu (...)

Váš Sláva

Přepis dopisu z knihy Nezvalovy korespondence
Depeše z konce tisíciletí.

Švihák z třebíčského gymnázia na skupinové fotografii zcela vpravo
Literární archiv Památníku národního písemnictví

„Jako všichni ostatní hoši z mých ročníků narukoval jsem v posledním roce války a měl jsem být vyškolen na důstojníka. Jako většina kamarádů dal jsem přednost metodě, kterou později popsal Jaroslav Hašek v Švejkovi. Potácel jsem se od jedné marodvizity k druhé a podařilo se mi přečkat bez boje válku.“

V. Nezval: Z mého života.

Básník s maminkou Emílií Nezvalovou, 50. léta
Literární archiv Památníku národního písemnictví

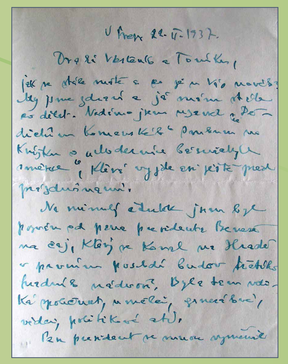

V dopise sestře Vlastě a jejímu muži Tonikovi líčí Nezval svou návštěvu u prezidenta Beneše (1937).
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Básník se sestrou Vlastou Nezvalovou, později Fischerovou, 1913
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Nezval vzpomíná na citový blok k matce a otci:

„Ne, neměli jsme ve zvyku mluvit o svých citech. Neměli jsme, žel, dlouho ani odvahu dívat se navzájem do očí. Zábranná centra, o kterých mluvíval Vladislav Vančura, ta centra, která jsem neměl nikdy vůči nikomu, bránila mé něze laskat se s matkou a otcem. Bylo potřeba, aby uplynul dlouhý čas, bylo potřeba, aby těžké onemocnění udělalo z mých rodičů děti, než kletba těch zábran pominula. Nevím, po kom jsem byl v tomto směru zatížen víc, zda po matce, nebo po otci: po obou stejně. Styděl jsem se dlouho před nimi za něhu, i pokud se vyskytla jen v mých básních. Psal jsem tyto básně potají a pečlivě je schovával právě před těmi, k nimž má láska byla nejhoroucnější. V posledních letech to naštěstí přestalo. Poštěstilo se mi chovat se k nim jako k nemluvňátkům. A to, jedině toto vneslo do mého života vyšší harmonii.“

V. Nezval: Z mého života.

Bohumil Nezval se synem Vítězslavem v roce 1933
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Maturitní fotografie Vítězslava Nezvala (zadní řada, třetí zleva)
Moravské zemské muzeum

Nezval moderní (20., 30. léta)

Pro básnický přínos Vítězslava Nezvala české literatuře je stěžejní jeho raná básnické období – období poetismu a surrealismu.

V euforii společnosti po konci I. světové války se zrodila avantgarda. Z jejího podhoubí vyrostlo i umělecké hnutí Devětsil, neodmyslitelně spjato se silně levicovým smýšlením. Sdružovalo literáty, malíře, divadelníky i architekty. Mezi tyto umělce patřil i Nezval. Ve 20. letech 20. století vzešel z Devětsilu nový umělecký směr, tzv. poetismus. Jednalo se o českou specialitu, svého druhu avantgardní směr v poezii, který ovlivnil nejen literaturu, ale také divadlo a film. Poetismus se snaží umění oprostit od akademických opratí, spíše než literární styl vyjadřuje životní názor. Oslovuje všech pět lidských smyslů a nejvyšším principem je mu hra. Před logikou upřednostňuje emoce, straní fantazii a volné obrazotvornosti. Hýří barvami, exotikou a radostí ze života. Manifestaci principů, na kterých je poetismus vystavěn, byla Nezvalova sbírka *Pantomima*, vydaná v roce 1924. Obsahovala kromě básní i filmový scénář, divadelní hříčku a programovou stať. Její typografická úprava a výtvarná stránka byla velmi inovativní. Nezval si na vzhledu svých knih zakládal. Na jejich úpravě se podíleli přední čeští výtvarníci – Otakar Mrkvička, František Muzika, Karel Teige aj. Karel Teige se stal teoretikem poetismu a Vítězslav Nezval jeho čelným básníkem, dalšími důležitými autory tvořícími v tomto směru byli Jaroslav Seifert a Konstantin Biebl. Nezval vydal několik poetistických sbírek s drobnější lyrikou *Básně na pohlednice*, *Nápisy na hroby* a *Hra v kostky*. Mezními předěly a zároveň vrcholy v Nezvalově poetistické tvorbě se ale stávají rozsáhlejší lyricko-epické básně *Podivuhodný kouzelník* a *Edison*. Lehkost poetismu se postupem dvacátých let vytrácí, o tomto období se mluví jako o „konci karnevalu". Z Nezvalových děl se sem řadí právě poéma *Edison* (1928) i *Akrobat* (1927). Tyto skladby obsahuje i vrcholná sbírka Nezvalova poetistického období *Básně noci* shrnující tvorbu z let 1921–1929. Nezval byl nejen aktivním básníkem, kterému řeč ve verších byla tak přirozená jako mluva sama. O literatuře přemýšlel i teoreticky. Poetismus se pokouší uchopit ve statích *Papoušek na motocyklu* a *Kapka inkoustu*.

K literárním dílům využívajících obraznosti kromě poezie patřila i jeho próza. Tak po vzoru Marcela Prousta vydává Nezval roku 1931 prozaickou knihu *Dolce far niente*, která je popisem jednoho dne z jeho dětství. Konkrétní paměť básníka, jenž je schopen si vybavit nejmenší detaily vzpomínek, které jako chlapec získal, se tu pomocí obraznosti bohatě rozvíjí. Nezvalovy prózy mají často autobiografický ráz – podobně *Kronika z konce tisíciletí* (1929) a *Posedlost* (1930).

Krize 30. let, která byla krizí jak hospodářskou, tak politickou, předznamenala v umění obrat k tradici. Nezval se svým dílem ale přiklání k něčemu novému – k surrealismu. Těžil z osobních styků s jeho předními francouzskými představiteli, se kterými jej sbližovala tendence jeho tvorby již od počátku 30. let, kdy v ní začínají hrát větší úlohu sny, zdůrazňování libida, subjektivity, fantazie a osvobození lidského podvědomí. S tímto směřováním literatury souzní i Nezvalovy záliby na hranici reality – čtení z ruky, předtuchy ve snech či záliba v horoskopech. V roce 1934 vzniká Surrealistická skupina. V jejím čele stojí Vítězslav Nezval. Jejími členy byli kromě básníků také výtvarní umělci – např. Nezvalovi přátelé Jindřich Štyrský a Toyen, režisér Jindřich Honzl, filozof a historik Záviš Kalandra a Karel Teige. V roce 1935 uspořádala Skupina surrealistickou výstavu v Praze, překládala francouzské surrealistické autory a k máchovskému výročí vydala sborník *Ani labuť ani Lůna*, ve kterém vidí Máchu jako svého předchůdce. Nezvalovy básnické sbírky tohoto období se vyznačují svou monotematičností. Nezval již neklade požadavky na rým, nicméně rytmus a obrazy jsou pro něj neustále velmi důležité. Neopominutelnou roli totiž v surrealistické poezii hrají volné asociace a experiment – např. automatické texty. Nejdůležitějšími Nezvalovými surrealistickými sbírkami jsou *Žena v množném čísle*, *Praha s prsty deště* (obě 1936) a *Absolutní hrobař* (1937). V roce 1938 ale Nezval Surrealistickou skupinu rozpouští. Jedním z důvodů byl rozdílný postoj členů skupiny ke stalinismu. Surrealismus jako umělecký názor však přetrval oba totalitní režimy až do dnešních dní.

Do 30. let spadá i Nezvalova tvorba pod pseudonymem Robert David. Ke skrývání identity jej vedla jednak nutkavá potřeba rým používat i v surrealistickém „nerýmovaném" období, mluví se ale i o inspiraci ženou – Nezvalovou milenkou Lily Hodáčovou. Nezval je tak dnes veřejnosti znám i jako autor formálně dokonalých sbírek *52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida* (1936), *100 sonetů zachránkyni věčného studenta Roberta Davida* (1937) a *70 básní z podsvětí na rozloučenou se stínem věčného studenta Roberta Davida* (1938).

„Nové umění přestane být uměním."
„Nový duch – toť duch konstrukce."

I. G. Erenburg (Poetismus, 1967)

„Poetism jde a vede k takovému způsobu estetického komunismu, třebas se sám těmto důsledkům brání."

F. X. Šalda: O nejmladší poezii české, 1928

„Nervózní zdraví 20. století je předpokladem moderní poezie, umožňujíc rychlé asociace a volné představy."

V. Nezval (Poetismus, 1967)

„Jednoho dne bude syt krásných nezávazných hříček a bude volati po vydatnějším pokrmu, než jsou všecky krásy světa."

Josef Hora o Nezvalově a Seifertově talentu (po vyloučení avantgardního období z Nezvalova díla)

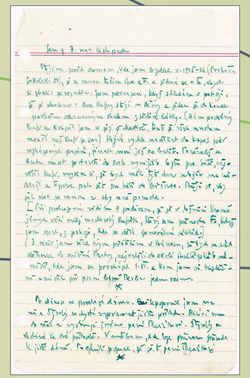

Surrealisté pracují se sny. Záznamy vlastních snů Vítězslava Nezvala.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

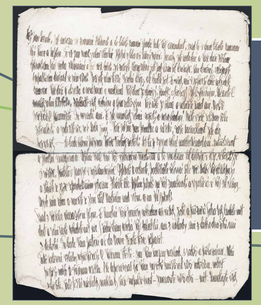

V dopise dřívějšího data než 5. června 1923 líčí Jan Bartoš Nezvalovu poruchu dle hvězd.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

„Nezval jásal nad jasností mé ruky a uhádl mi z ruky mnohé. Ale přece jen měl jsem dojem, že toto hádání provozuje hlasně, aby je mohl uplatnit u dívek. Z dívčích dlaní četl výmluvně a ohnivě. Nikoliv však zcela nezištně. Když už neměl, co by dodal, a všechny čáry srozumitelně přečetl, políbil dívku do dlaně a někdy už tu ruku ze své nepustil."

Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa, 1982.

„Zdál se mi sen tak živý, že dodnes si ho vybavuji se všemi podrobnostmi. Spatřil jsem Vančura a povídám mu s radostným vytržením: „Laďo, ty jsi zde, ty jsi tady?" Usmál se a přikývl. Povídám, vždyť ty jsi byl zatčen, ty jsi byl ve vězení… Na to mi odpověděl Vladislav Vančura s úsměvem: To byla bajka, to byla bajka. – Vidím jeho leb, jak se sklání ke mně, a neubráním se, abych na ni nevtiskl lehký polibek. Poté se mi Vančura jaksi vymanil, řekl bych jeho slovem „stoudně" vymanil, a rozplynul se mi. Procitl jsem a vypravoval svým rodičům tento sen. Večer jsem zapnul rádio, abych poslouchal s hrůzou zprávy. První člověk, o němž hlásili, že byl popraven, byl dr. Vladislav Vančura, lékař ze Zbraslavi."

Nezval, Vítězslav: Z mého života, 1978.

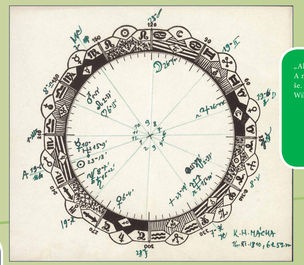

Literární archiv Památníku národního písemnictví

„Ale přesto měl jednu slabost, v kapse horoskop. A na prstu prsten s jedem. To byl dar Jana Bartoše. Toho roku, co se Nezval narodil, zemřel Oscar Wilde. A také Nietzsche."

Hoffmeister, Adolf. Stránky vytržené ze sešitu paměti o Nezvalovi, 1961.

„Zbaviv se předsudků o jakémkoliv poslání člověčenstva, nemaje proč by prchal před jakoukoliv kletbou, dobrý a bezelstný ze štítivého odporu k důstojnosti blbců, nevinný z nedostatku profouchlosti, netečný jako vůl Apis, jde a překračuje konflikty osudné samolibosti počestných odvekánků, s horucí upřímností oddán své kostce fatality."

sbírka Hra v kostky, konec doslovu V. Nezvala

„V těch časech, ale myslím, že i později, ba až do konce svého života, vzrušoval se Nezval vším, co bylo poznamenáno tajemstvím a romantikou. Vím, že vyhledával jasnovidky, snil o křišťálové kouli, dával si hádat z písma i ruky a tomuto poslednímu umění se dokonce i přiučil. Bedlivě studoval knihy o astrologii a horoskopech. Do počítání horoskopů ho nakonec odborně zasvětil dramatik Jan Bartoš. Je známo, že si předpovídal i vlastní smrt. Aspoň tvrdil, že zemře o velikonočních svátcích. Pamatuji-li se dobře, zemřel na Bílou sobotu. Určitě však nečekal, že tak záhy."

Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa, 1982.

Křišťálová koule na židli, foto V. Nezval
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Básník s kočkou Šmudlinkou v 50. letech. Na fotografii je vidět prsten s jedem – dar Jana Bartoše.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Na divoká léta v pražských kavárnách vzpomíná Jaroslav Seifert:

„Když nám otevřel Jakobson domovní dvéře, první z domu vyrazil Nezval. To byla chyba. Neměli jsme jej pouštět. Zatímco jsme se loučili, ozval se na chodníku křik. Nezval se srazil se strážníkem, který stál u domu. Policajty ze srdce nenáviděl.
Rychle jsme vyběhli, ale zůstali jsme stát bezradní. Nezadržitelný rozhořčený pokřik nesl se tichou, prázdnou ulicí. Když se strážník pokoušel dát Nezvalovi pokutu za jeho křik a vytáhl tlustý notes, Nezval mu jej z ruky vyrazil. Papíry rozletěly se kolem nich. Ale to už strážník vzal na pomoc písťalu a z blízké ulice přiklusal v těžkých botách druhý. Když sesbírali papíry, vzali Nezvala pod rameny a za jeho bouřlivých protestů vedli jej na strážnici, která byla ve Strojnické ulici blízko Výstaviště. (…) Po několika týdnech stál před pražským soudem. Dostal tři měsíce podmíněně. Shánělí jsme kdejakou protekci. Myslím, že marně. Trest byl však podmíněný, protože byl Nezval dosud bezúhonný.
Jako svědek pokoušel jsem se mu pomoci, a když se mě soudce zeptal, jak byl Nezval opilý, řekl jsem, že do němoty. Tak se to říkává! Ale soudce na to podotkl, že do němoty nemohl být, protože křičel na celé Holešovice. Tenkrát totiž byla ještě opilost polehčující okolností.
Ještě téhož dne jsme rozsudek šli oslavit. Když jsme skončili, jako z udělání stál před vinárnou opět policajt. Nezval si dal prst na ústa na znamení, že musí mlčet, a přitočil se k policistovi zezadu, aby mu trochu pomokřil nenáviděnou uniformu, jako to dělají vlci, když si označují lovecké teritorium. V poslední chvíli strhl ho Karel Teige, a tak ho zachránil."

Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa. 1982.

Brno, Žabovřesky, dům rodičů V. Nezvala
Literární archiv Památníku národního písemnictví

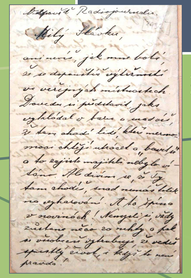

Zpověv o pražském bohémském životě se dosnedy až na Moravu Nezvalovým rodičům.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

úryvek z Edisona

„Bylo tu však něco krásného co drtí odvaha a radost z života i smrti"

„Bylo tu však něco těžkého co drtí smutek, stesk a úzkost z života i smrti"

O stěhování rodičů do Žabovřesk v roce 1932 píše Nezval ve svých vzpomínkách:

„V září 1932 šel tatínek do penze a naši se stěhovali do svého domečku do Brna, který si dva tři roky předtím koupili. (…) Tentokrát jsem seděl s maminkou a sestrou na kozlíku našeho stěhovacího auta, ve kterém bylo všecko, co tvořilo moje dětství. (…) Přál jsem si, abychom při vjezdu do Brna a cestou Brnem neupoutali na sebe pozornost, neboť jsme byli přece jen tak trochu komediantským spřežením a člověk je v rozpacích, má-li být svými bližními přistižen při mimořádné situaci. Ve svém pštrosím přání být neviditelný udělal jsem si neviditelným Brno a dokonale nic jsem z něho neviděl. Až teprve těsně před kapličkou v Žabovřeskách jsem upřel oči do údolí, kam jsme vjížděli jako do nějakého slunečného, požehnaného kraje. Žabovřesky byly v roce 1932 mnohem méně zastavěny, než jsou nyní. Jejich pole se třpytila a lesíky nad nimi byly okouzlující."

V. Nezval: Z mého života.

„Jsme někdy příliš stereotypní a nevynalézaví a necháváme k sobě přicházet umělecká díla pořád po stejné stezičce. Jako by básně měla své místo jenom a jenom v knížce. Jako by je neměla též v rádiu, na podiu, na gramofonové desce. Jako by je nemohla mít, jak o tom sní Nezval, na malých pomníčcích v přírodě. Jako by je neměla mít na domech. Jako by se básně nemohly rozžírat večer neónovým světlem místo stupidních reklam propagujících klobouky, pera či restaurant. (…)"

Kundera, Milan: úvodní esej v Podivuhodném kouzelníku, 1963.

„Byli jsme všichni tehdy neslušně mladí. Dadaisté, poetisté, surrealisté. Teď už nejsme mladí a někteří nejsme už vůbec."

Hoffmeister, Adolf. Stránky vytržené ze sešitu paměti o Nezvalovi. Praha, 1961.

Zleva: Ivan Blatný, J. V. Plevu, V. Nezval
Moravské zemské muzeum

Nezval klasik (40. léta)

Vítězslav Nezval patří ke klasikům české literatury. „Klasickým" bychom ovšem mohli nazvat i jedno z jeho tvůrčích období spadající zhruba do čtyřicátých let 20. století. V té době využívá ve své tvorbě klasické formy i látky, což po období mladistvé inovace (poetismus a surrealismus) působí jako výrazná změna.

Na sklonku třicátých let zažil Nezval tři velké životní zvraty. Kvůli rozdílným názorům na stalinismus rozpustil Surrealistickou skupinu a rozhněval si tak spoustu svých přátel. Události, ovlivňující nejen Nezvalův život, ale celé Československo, byla zrada spojenců – Mnichov 1938. Osobně Nezvala zasáhla vážná nemoc matky, ze které se naštěstí zotavila. V těchto ranách osudu můžeme sledovat kořeny změn jeho tvůrčích postupů.

Nejdříve se Nezvalův „klasicismus" projevuje v jeho dramatech. Již během 30. let adaptuje klasické předlohy – vzniká tak např. hra *Schovávaná na schodech*, volná adaptace hry španělského dramatika ze 17. století Pedra Calderóna de la Barcy.

Atmosféra v Protektorátu Čechy a Morava postupem času houstla a zvyšoval se cenzurní dohled. V tomto dusivém ovzduší se česká společnost upnula ke klasickým národním hodnotám a osobnostem z minulosti – např. k Boženě Němcové nebo ke Karlu Hynku Máchovi – a k českému jazyku, svébytnému reprezentantu národa. Jednou ze společenských akcí, na které Češi demonstrovali svou historii, hrdost a samostatnost, bylo přenesení Máchových ostatků na Vyšehrad v roce 1939. Nezval tuto událost zpodobnil v Ódě na návrat Karla Hynka Máchy. V básni nevnímá tuto osobnost české literatury již surrealisticky jako ve sborníku *Ani labut ani Lůna*, ale čistě vlastenecky.

V roce 1940 vychází Nezvalovi poslední sbírka, kterou bylo na dlouhou dobu možné vydat, *Pět minut za městem* s podtitulem *Básně 1939/V*. této sbírce se kromě klasických básnických forem – např. sonetů – objevuje i inspirace lidovým uměním, balady, dětská říkadla a písně. Po okupační odmlce pak vychází až v roce 1945 satirická báseň *Švábi*, sbírka *Balady Manoně*, sestávající z klasických villonských balad, a sbírka *Historický obraz*. Její podtitul *Básně z let 1939–1945* dává tušit, že je v ní básnickým způsobem zachycena hořká válečná historie Čech.

Během okupace se Nezval realizoval také u filmu, protože filmový průmysl nadále fungoval. Navázal na svou předválečnou práci tvůrčího pracovníka Českomoravského filmového ústředí, kdy spolupracoval např. na *Erotikonu* Gustava Machatého (1929). V roce 1941 se podílel autorským scénářem na filmu *Za tichých nocí*. Autorem původního námětu byl Miloš Havel – strýc Václava Havla. Příběh líčí nedorozumění, točící se okolo milostné písně. V hlavních rolích vystupuje Karel Höger, Raoul Schránil a Lída Baarová, mihne se zde i Nezvalova milenka Lily Hodáčová.

Jedním z nejskvostnějších děl okupace je Nezvalovo dramatické přebásnění románu Abbého Prévosta *Manon Lescaut*. Veršovaná hra o hříšné světici a jejím věrném rytíři Des Grieux byla uvedena divadlem E. F. Buriana D40 a kdyby se žádné jiné Nezvalovo dílo nezapsalo do českého povědomí, už tato hra by zajistila Nezvalovi literární nesmrtelnost. Problém milostného trojúhelníku řeší i Nezvalova veršovaná hra o pražské bohémě *Loretka* (1941).

K Nezvalově návratu ke klasickému dramatu můžeme přičíst rovněž drama *Dnes ještě zapadá slunce nad Atlantidou*, které bylo uvedeno až v roce 1956. Motiv bájné země Atlantidy čerpá Nezval z antiky.

V době okupace poskytl Nezvalovi doklad o tvůrčím volném zaměstnání Syndikát českých spisovatelů a Československé filmové ústředí. Tím se vyhnul povinnosti vlastnit pracovní knížku a mohl pracovat na svém díle. Pomohl mu i filmový producent Miloš Havel. Doklady o Nezvalově zaměstnání v době okupace a druhé světové války – byl filmovým scenáristou a spisovatelem:

Nezvalovo osvědčení od Syndikátu českých spisovatelů (z. 3. 12. 1942)
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Výměr z 13. 5. 1942 z Československého filmového ústředí
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Fotografie z natáčení filmu Za tichých nocí
Zleva Raoul Schránil, Lída Baarová, Zdeněk Gina Hailer a V. Nezval
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Na podnět E. F. Buriana spatřila světlo světa v roce 1940 nejdavnější Nezvalova hra *Manon Lescaut* podle překladu prózy Abbé Prévosta.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

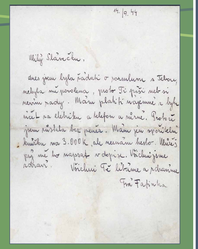

V září 1944 byl Vítězslav Nezval zatčen a vězněn gestapem, nejprve v Brně v Kounicových kolejích, poté v Praze na Pankráci. Jeho dvořka Františka Řepová mu píše 14. 9. 1944.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Vítězslav Nezval – Lidice
(sb. Historický obraz, 1945)

My, my České města, my, my české vesnice
žalujeme, i když není soudní stolice
i když není trestu, jenž by pomstil Lidice!

Lidská odveta je malo. Pomsta hvězd je větší,
Německo, ty viš, proč zajdeš v smrtonosné křeči!
Avióny vzlétají. Slyš sirénu! Už ječí.
(…)

Vítězslav Nezval – z básně Óda na návrat Karla Hynka Máchy
(ze sb. Pět minut za městem, 1940)

(…)
Buď zdráva Vltavo tvé stříbropěnné struny
Nám vyhrávají s harfou o slávě
Zatím co Výehrad ční v svitu jasné luny
Jak nachýlená stráž jež hledí k Vltavě

Buď zdráva Vltavo Vltavo mramorová
Teď dál tím městem jež je zakleto
A zpívej zpívej si dál Libušina slova
A hrej nám Smetanovo kvarteto

Buď zdráva Vltavo buď zdráv ó Vyšehrade
Ty synu věštby jež se splnila
Střez svoji čelenku již na hlavu ti klade
Ta Luna věkuvěčná Sibylla

Buď zdráv a korunuj své věrné syny
Dřív než jim hodiš do své věčné hlíny
Korunu trnovou již nosili je trest

Tu korunu již všichni dobře známe
Ó kéž ji navždy s Máchou pochováme
Buď zdráva vlasti má pod diadémem hvězd
(…)

V. Nezval – Píseň o vřesu
(ze sb. Pět minut za městem, 1940)

Dnes nechci růže
Dnes chci vřes
Rudá růže popálila by mne plamenem
A ta bílá ta by mne dnes uhodila kamenem
Ledovým kamenem
Do mých vzdyšajících prsou v lese bez nebes
Dnes nechci růže
Dnes chci vřes

Dnes nechci růže
Dnes chci vřes
Věnec z vřesu na mé paži je můj náramek
Pověsím jej na zápraží zamknu na zámek
Vyjde červánek
Nad mou zamyšlenou hlavou v lese bez nebes
Dnes nechci růže
Dnes chci vřes

Dnes nechci růže
Dnes chci vřes
Růže přines mi až příště přines mi je příště až
Dnes mě vábí vřesoviště Vřesoviště které znáš
Věčnost nad ním drží stráž
Jeho hvězdy září láskou v černém lese bez nebes
Dnes nechci růže
Dnes chci vřes

Rodina V. M. Havla za II. světové války. Vlevo režisér František Čáp a fotograf Bakar (sedí vlevo), vedle Vítězslava Nezvala malý Václav Havel (podle knihy V. M. Havel: Mé vzpomínky, 1993)
foto (c) Knihovna Václav Havla / Archiv Irena M. Havlová

Nezval laureát (50. léta)

Po válce se Vítězslav Nezval stal podruhé v životě zaměstnancem. Byl jmenován vedoucím filmového odboru na ministerstvu informací (1945–1951). S delegacemi filmových pracovníků se několikrát vydal za hranice Československa, např. v roce 1947 do Anglie, a také do Moskvy, na Kavkaz a do Stalingradu.

Po komunistickém převratu v roce 1948 se v ČSR opět zostřuje cenzura. Necení se již originální autorský styl, ale služba literatury stranickým požadavkům v duchu tzv. socialistického realismu. Nezval se jako dlouholetý člen KSČ stává součástí oficiální kultury, i když ani on není ušetřen obav z politického teroru a procesů počátkem 50. let. I v této situaci však dokázal bránit literaturu, jak o tom svědčí jeho zásah ve prospěch Jakuba Demla.

Po roce 1950 je literatura „pročišťována". Oficiální kritika avantgardu odmítá. Na konferenci o poezii v lednu 1950, kde zazněl pověstný referát Ladislava Štolla *30 let bojů za českou socialistickou poezii*, je i z Nezvala – uznávaného levicového autora – „vymazáno" avantgardní období.

Již v roce 1949 vydává autor *Pantomimy* a surrealistických básní oslavnou báseň *Stalin*, o kterou se v literárním světě vedlo nemálo sporů. Dobově zatížený je také Nezvalův *Zpěv míru*. V rozsáhlé básni *Z domoviny* autor vzpomíná na svůj rodný kraj, čtenář ale rozpozná, že báseň pochází až z roku 1950. Vystihují to samy Nezvalovy verše:

(…)
Až mám tě, drahý domove,
v každém svém nervu, v každé žilce,
mé umění je dobové
a nenávidím staromilce.
Básníci mají na svět velký vliv.
Čas nečeká a dny se krátí,
Po smrti bude těžké odvolati
či vysvětlovat cokoliv.
(…)

V roce 1953 je Vítězslav Nezval jmenován národním umělcem. Vzhledem ke své pozici i měnící se atmosféře po Stalinově smrti si mohl dovolit veřejně promlouvat více než jiní autoři. A budiž mu ke cti, že tuto výhodu čas od času uplatňoval. V Literárních novinách například obhajoval Apollinaira (35/1955, Literární noviny) a jeho velký vliv na českou poezii prostřednictvím překladů.

Z Nezvalova díla nezmizela ani lyrika přírodní či intimní. Příkladem této pestré poválečné směsice básní je sbírka *Chrpy a města* (1955). Obsahuje mimo jiné oddíl dvanácti sonetů věnovaných Robertu Nezvalovi – autorovu nemanželskému synovi, jehož matkou byla Olga Jungová.

Rok před svou smrtí publikoval Nezval pravidelně v týdeníku Kultura své životní vzpomínky, které uzavírají jeho celoživotní dílo a jsou de facto obhajobou avantgardy. Knižně byly vydány pod názvem *Z mého života* až po jeho smrti. Vítězslav Nezval zemřel 6. dubna 1958 – v době velikonočních svátků, jak si sám předpověděl.

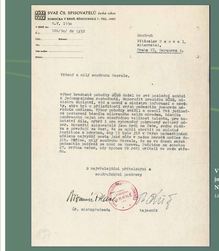

V roce 1953 byl Vítězslav Nezval jmenován národním umělcem. Navrhován na toto ocenění byl ale již dříve.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

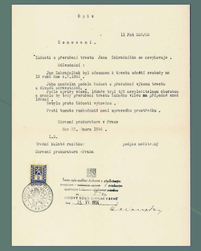

Opis zamítnutí žádosti o zrušení trestu Jana Zahradníčka je zalozen v Nezvalově pozůstalosti.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Vítězslav a Robert Nezvalovi
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Karikatura neznámého autora
Literární archiv Památníku národního písemnictví

„Život mladého Robertka nebyl však vůbec šťastný. Podivné osudy, které spřádal Nezval ve svých prózách, stihly i jeho hocha. Jednoho dne přistihla ho matka, jak hraje na piano s podřezanými žilami na zápěstí. Byl v poslední chvíli zachráněn. Ne nadlouho. Záhy poté se rozhodl ukončit svůj mladý život poznovu. Tentokrát se mu to již podařilo. Skočil z okna a zabil se.

Zemřel, neokusiv ještě mnoho života, který jeho otec dovedl vychutnávat všemi smysly. A přece byl tváří svému otci tak podobný."

Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa. 1982.

„Radost ze setkání projevoval Nezval vždy dost hlučně. Byl to jeho způsob. V té intenzitě maličko přehánění, tak jsme ho však znali už odedávna a měli jsme ho rádi i s tím.

Příjel do Karlových Varů rovněž s pochroumaným žlučníkem. Jak mi však svěřil, potřeboval ztratit i nějaké to kilo. Byl dost silný a to nebylo dobré. Prodělal infarkt.

V lázních ho bylo za chvíli plno. Měl spoustu zájmů. I elegantní zevnějšek měl na paměti. Nejméně, či alespoň nejhekomysleněji, se však staral o své zdraví. Přestal sice kouřit, ale to bylo to jediné, zdá se, co provádělí důsledně. Když jsem si zapálil cigaretu, vzal mi ji z úst a na zemi ji hlučně rozdupal. Tak mě přinutil, že jsem kouřil, jen když mě neviděl.

Radikální dietu redukční, kterou mu v sanatoriu naordinovali, prostě nedodržoval. Jako jediný směl v lázeňských ulicích jezdit autem. Když položil v jídelně sanatoria vidličku – k obědu měl třeba mrkev dušenou ve vodě – zajel si do restaurace proti kolonádě a poručil si řízek přes celý talíř, nebo jindy svíčkovou. Dvojitou porci. Lékaři o těchto jeho dietních chybách dobře věděli, ale nic nepořídili. Pochybná jistota, že se dostatečně léčí lékovými a léky, dodávala mu jakousi brutální euforii a nezdolný temperament nedal mu spočinout."

Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa. 1982.

František Hrubín vzpomíná na Nezvalovu kritiku Halasových veršů:

(…)
Až nakonec ohromeni čtenie: Milý Františku, čeká mne nesnadný úkol zahrnout tvou druhou knížku mnohými dezilizemi-. A zdrti nás nakonec věta: – Halasovy verše působí jako mizerný překlad poezie snad dobré, ale pokažené nesvědomitým a neschopným překladatelem hodně starého data-. Jsme otřesení: dosud jsme z úpatí Parnasu na oslepující nedostupné vrcholy, na nichž podle nás vládne harmonie, hleděli se svrchovanou uctou, věřili jsme, že it zasvěceni tam vyslovují za nás všechno, co nás vzrušuje, rozesmutňuje, straší i vábí, zatímco sami jsou nedotčeni našimi zmatky, „bez ctižádosti, s oprávněním ke kupám novin". A najednou jako by nám někdo přitiskl k očím dalekohled a přinutil nás, abychom na tváři naších bohů rozesnali vrásky a grimasy příští lidské. Píšeme po dva večery dlouhý list na Halasovu obranu a poslíme ho Nezvalovi (nevíme, zda ho vůbec dostal). Je nám nepochopitelné, proč by Halasova sloka
Ve větru list v lásce sám
v tenatech pták v dešti zpěv
v růži červ v naději klam
v hrdle pláč v slovech krev
měla zrazovat poezii; nezrazuje ji přece, je ji věrná, jako je ji věrná Nezvalova:
Odvrátil jsem se od té krásné smrti
však její pohled se mi zjevuje
Čím víc se ode mne vzdaluje
tím víc mne její parfum ve snách škrtí…

V naších citech zabírají obě sloky stejně místa, bez ohledu na své ustrojení, máme pocit, že tu někdo akřivdil nejen té první, ale i druhé. Teprve po letech všechno pochopíme, až se octneme v tom prostředí, jemuž se říká literární, a budeme svědky toho, jak trhlinu mezi dvěma básníky umíle rozšiřují a hloubí kavárenští povalečí a snobové, kteří se tím zlomyslně baví, sami bez nadání a bez schopnosti bezmezné se nadchnout. Málokdy se s ním setkáme, on a jeho společnost mají radši velkoměstské bary než starodávné krčmy.

(…)
A konečně také pochopíme, proč Nezval byl velký moderní básník, byl experimentátor, a přitom zůstal věren tradici; není to však lná, sterilní věrnost k jejím papírovým slupkám a obalům; Nezval byl věrný plodným hodnotám tradice; není tvůrce, není básníka mimo ně – v květu routy obklopují tyčinky silný a trpělivý pestík, snoubenci se rodí a miluji v těže korunce: tak také básníci oplodňují tradici.
(…)

František Hrubín: Lásky. Naše životy jsou jako noc a den, 1967.

Nezvalova báseň Stalin či Zpěv míru vyvolaly v 60. letech četné literární polemiky. Ukázka reakcí Vladimíra Medka a Jiřího Gruši:

(…)
Chci zpívati o městě měst,
z něhož by byla bez Stalina
jen historická rozvalina
pod věncem Libušiných hvězd,
zpívám zpěv míru.
…nevyškrtneme, nemůžeme vyškrtnout z české poezie. Krásných veršů není nikdy tolik, abychom je mohli škrtat.
Nezval není jediný básník, je lán poezie, je tak trochu veškerá poezie.
Snad proto u něho čteme i verše následující:
…pak naše v slunci narozené děti,
budou Vám zehnat, Stalina,
a všem nám trochu záviděti,
že směli jsme Vás zblízka znát,
že narodili jsme se časně,
že, mužčíci, jsme směli psát
na Vás a Vaší počest básně.
(Nezval: Stalin, 8. zpěv)
Tady už ovšem nejde o symbol; tady jde o osobnost, o kult. A dalo by se citovat do omrzení:
Ach, budte živ a budte zdráv,
Vy, jemuž vládci za vše lidské plémě,
zákonodárce lidských práv…
(7. zpěv)
Ani verš ta vždy není tak docela Nezvalův; občas to v něm skřípne, zavrže. Nezvalův Stalin už pro nás bude asi jen svědectvím, že i velký básník občas podlehne chybám, kterými je těžká jeho doba; poklonkování nikterak nevyjímaje.
(…)
Jsou verše, které – ať se v nich Stalinovo jméno – nemůžeme vymazat a nevymažeme z paměti naší poezie. Z výborů a z edičních plánů.
Z vlastní paměti. Takový je Hrubínův Pražský máj, Bieblovo Bez obav a V zrcadle oceánu, takové je i Neumannovo Poděkování.
A jsou verše, které jsou v paměti mrtvé, ale nemůžeme je vyloučit z dějin poezie, to jest ze zebraných spisů (týká se příkladně Nezvalova Stalina) a z literární historie. Protože retušovat se nedá.

(Vladimír Medek: Verš pro Stalina. Malá marginalie k tradicím a edicím naší poezie, 1964.)

(…)
Nechci se hádat, jestli Nezval byl velký, nebo nebyl, je přece evidentní, že se nikdy nestane postavou jenom z literárních dějin, nicméně je stejně evidentní, že nikdy *nebude patřit do živého povědomí současné tvorby celý*. Spíš mi tedy jde o zorný úhel, v němž se míra básnickovy velikosti (chcete-li jeho formát) může jevit srovnatelná a zhodnotitelná. A tehdy si musím povšimnout, že Nezvalův básnický vývoj je od začátku třicátých let neplodně dvojdomý, že si básník dělí práci na tvorbu a věhlas, že stihne opsat osmadvacátý i pětadvacátý říjen, všechna důležitá státní jmenutí etc. To není výmysl, to je fakt, který *se nedá retušovat*. Zaretušuju-li ho, musí se mi samozřejmě Stalin vyjímat jako občasná chyba, zatímco je výsledkem dlouhodobého procesu. Ani já, ani Medek nemůžeme vzít Nezvalovi, co jeho jest, ale ani já, ani Medek nemůžeme něco ubrat jenom proto, že jednou byl vymřelen „formát"? A je prostě pověra, v níž také Medek našel zalíbení, doufat, že umělecký vrchol Nezvalův je v poválečné tvorbě, jakkoli by nám bylo příjemné, kdyby tam, vzhledem k tematice, byl!
(…)
Je někde těžko říci, kdo vlastně s kým kdy hrá si,
paprsek s kotětem či kotě s paprskem světla.
Kdyby nuzácky zmízel z očí ten krásný přelud,
čím bys jen potom byla, ó věčná POESIE.
(V. Nezval: Chrpy a města, Malé dětské stínohry)

(Jiří Gruša, Verš pro kočku, Literární noviny, 1964.)

Ženy

To, že básníci píší o lásce, se patří jaksi samo sebou. Méně už se toho dozvídáme o objektech jejich citů a jen výjimečně dostávají básnické múzy konkrétní jména, zvláště nejde-li o jednu múzu, ale o múzy mnohé. Ten, kdo pátrá v Nezvalově životopise, brzy rozpozná nepřetržitou řadu jeho přítelkyň, milenek a inspirátorek. Nezval miloval všechny, vášnivě až tyransky, sobecky, něžně, žárlivě a přelétavě. Stav zamilovanosti ho uváděl do extatického stavu, rozněcoval v něm zvláštní rozpoložení, které nesporně významně působilo na jeho tvůrčí schopnosti.

Být umělcem, velkým umělcem, ještě neznamená být člověkem pevných tradičních morálních zásad. Umění nemá nic společného s charakterem uplatňovaným vůči okolí. Umělec má právo omezit svou věrnost na vlastní dílo. Ztráta této výsostné věrnosti je ovšem umělcovou cestou do všední nicoty.

Ženy v Nezvalově životě hrály neobyčejnou roli, ale ne jako konkrétní bytosti, ty dokázal opouštět stejně jako nacházet; čemu však zůstával věrný, bylo duševní rozpoložení plynoucí z těsné přítomnosti ženství, zvláštního snového ideálu, bez něhož autor Nezval nemohl existovat a tvořit.

Nesnažili jsme se provést přesnou dokumentaci Nezvalových vztahů. Některé z jeho milovaných jsou dodnes zahaleny tajemstvím, ze šera privatissima vystupují ty, které se prosadily vlastní, většinou uměleckou činností. Výjimkou jsou věrná Fáfinka, Františka Řepová, Nezvalova manželka a dlouholetá družka, a Olga Jungová, matka jeho milovaného syna Roberta. Zatímco například Lily Hodáčová věnovala svému vztahu s Nezvalem celou knihu s hojnou citací vzájemné korespondence, většina dopisů jiným adresátkám anebo jejich dopisů Nezvalovi je nezveřejněna, a proto z této korespondence uvádíme jen krátké citace. Nezval sám otevřel svůj soukromý život více v románech než ve své autobiografii, sdílnější byl jeho přítel Jiří Svoboda v knize *Přítel Vítězslav Nezval*.

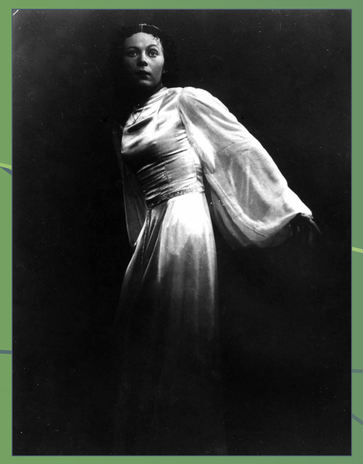

Primabalerína Zora Šemberová
Z archivu Národního divadla

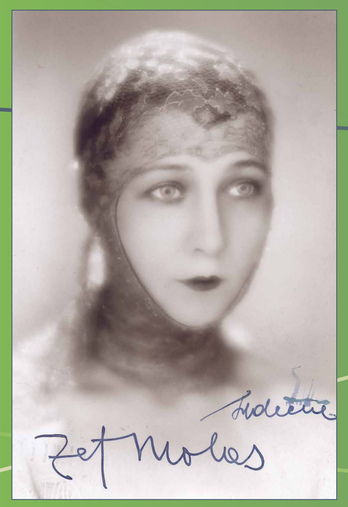

Scenáristka a režisérka Zdena Smolová vystupující pod uměleckým pseudonymem Zet Molas
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Lily Hodáčová v roli Manon (v divadle v Litomyšli)
Moravské zemské muzeum

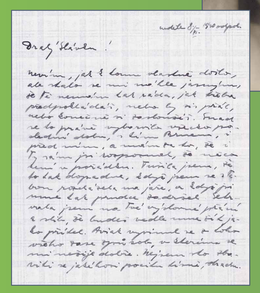

Úryvek z dopisu Lily Hodáčové
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Lásky...

Blaženka
1914–1918, počátek pražských studií do r. 1922
Uchylovali se do besídky, obrostlé břečťanem, aby se líbali, vdechujíce vadnoucí listí a skláněli se nad mešícky a slaměnkami, splývajícími v soumraku… (Kronika z konce tisíciletí, 1929)

***Marta** (B. M.)*
třebíčské gymnázium, do maturity
Cítil, že ji miluje, neboť její krása ho stále mocněji uchvacovala a toužil po jejích polibcích. Psal jí v duchu vášnivé dopisy, v nichž ji nazýval královnou a noci, opájeje se hudbou černých a modrých samohlásek těchto slov… (Kronika z konce tisíciletí, 1929)

***Blaženka,** stará známost z domova*
Praha, počátek studií na univerzitě
Hospoda v žlutavém světle visacích lamp byla jako golfský proud, v němž se koupali, nesmáčejíce údů. Útržky vět je unášely na stejná místa jejich bývalé lásky a smlouvali se jimi kolo za kolem… (Kronika z konce tisíciletí, 1929)

***Kamila, Amaryllis,** studentka*
1921?–1922, Praha
Toužil po něčem, co by je sblížilo, neboť měl v duchu plno slov, o nichž nevěděl, odkud se rodí, a v nichž propukal jeho otřesený cit pod její nevinností.
Chvěla se při jeho pohledech, ohlížejíc se, jako by se chtěl přesvědčiti, že není kolem dokola živé duše, která by jí mohla zabrániti, aby se mu vždy znovu nekladla do náruče…
(Kronika z konce tisíciletí, 1929)

***Mireio, Jeane,** Bertina (M. K.), (vdaná žena)*
do konce r. 1924
Nedovedl si vybaviti její podobu, maje pocit hlavy s bizarními ústy v kožešině plné voňavek. Věděl však, že je to žena, o jaké snil od dětství a pro kterou by dovedl umříti…
(Kronika z konce tisíciletí, 1929)

***Zet Molas (Zdena Smolová),** scenáristka a režisérka*
1925
Ach, co vlastně se to s člověkem krásného děje. Jsi pro mne něco tak vznešeného, božského, že mně tady na venkově napadá, nebyl-li to všecko sen…(z dopisu)

***Františka Řepová,** tanečnice*
1926 (sňatek 1948)
Můj zlatý miláčku… Ti říct tolik krásných věcí, obejmout Tě, hladit, býti s Tebou. Teď na mne nikdo doma nečeká a přece, jak to bylo krásné, když jsem spěchával domů, zlobil se na přívoz, že dlouho nejede, můj Fafouška těším se na Tvůj dopis a tisknu Tě v polibích jako před týdnem, piš mi, piš moc, hodně, můj miláčku! (z dopisu)

***Dora Gabe,** bulharská spisovatelka*
1932
Doruško,
…Nejkrásnější na této složité práci… je sladká skutečnost, že jsem s Tebou, že vidím Tvou tvář plastičtěji, než je možno při obyčejném snění, že již čtrnáct dní všecky mé pocity vyrůstají z pocitu Tebe… (z Nezvalova dopisu)

***Lily Hodáčová,** („Zachránkyně“), herečka a spisovatelka*
1937–1938
Ty má drahá, Ty má malá, skeptická Liduško. Nesmíš, nesmíš si ve svém srdéčku vymýšlet na Slávečka temné idey, vždyť on tak jasně vidí celou Tvou bytost – a má rád. (z dopisu)

***Zora Šemberová,** primabalerína*
1938, říjen–listopad
Přála bych si teď, abych byla s Vámi v pokoji plném obrazů (jako je ten Váš), ale aby ten pokoj byl sám, třeba ve vesmíru. A kolem nic, jenom prostora naplněná námi… (z dopisu Nezvalovi)

***Květa Paulů,** lékárnice v Brně, Králově Poli*
1941
(…) Jsem někdy rozmarná a nevím, co chci. Ale Ty mi snad promineš. Už nebudu tak pošetilá, abych se vzdávala něčeho, po čem vlastně z celé své duše toužím. Ty víš, jak Tě mám ráda a jak jsem šťastna, že jsem Tě opět našla. Snad bylo zapotřebí času, abych si to vše uvědomila.
(z dopisu)

***Olga Jungová,** tanečnice, matka syna Roberta (1954–1971)*
1952

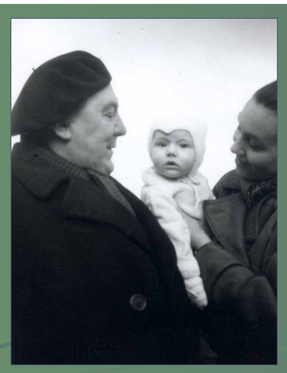

Nezval s Olgou Jungovou a synem Robertem Nezvalem, 50. léta
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Fáfinka v bytě ve Střešovicích
Autorem fotografie je V. Nezval.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Básník s družkou Františkou Řepovou v Dalešicích v roce 1931
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Lásky...

Piji už od rána v posteli kořalku a kouřím opium. Na noc jsem požil morfiový prášek, a tak jsem opravdu v umělém ráji…

(z dopisu)

Divil se v duchu, proč je třeba uskutečňovati úporným a dlouho se vlekoucím úsilím věci, můžeme-li je uskutečniti v obraznosti mnohem dokonaleji bez námahy a bez zbytečných průtahů, neboť téměř vše, co ve svém životě realisoval, zvláště ve věcech lásky, nevyrovnalo se silou a krásou tomu, co uskutečnil ve fantasii, pomyslné ruce Leonie byly krásnější jejích skutečných rukou, vidina paní Házové ho uchvátila mocněji, než ona sama…

(Posedlost, 1930)

Měl schopnost zachraňovati se obrazností od náhodných, ponurých skutečností vždy, kdykoliv pociťoval lásku.

(Posedlost, 1930)

Františka Řepová s bulharskou spisovatelkou Dorou Gabe
Autorem fotografie je Vítězslav Nezval.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

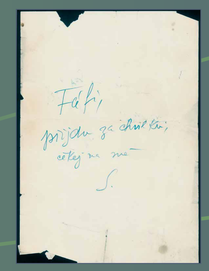

Vzkaz Fáfince
Literární archiv Památníku národního písemnictví

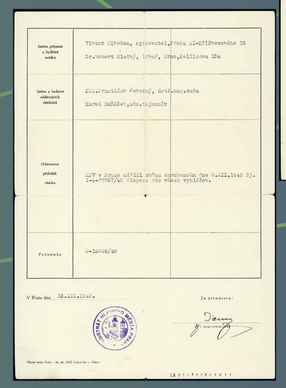

Oddací list
Vítězslava Nezvala a Františky Řepové
Literární archiv Památníku národního písemnictví

MAGISTRÁT HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

ODDACÍ LIST

Magistrát hlavního města Prahy

Rok, měsíc a den vzniku	Tisícedevětsetdvacátém jedenáctého prosince	11.XII.1928.
Jméno a příjmení	Ženich Vítězslav N e z v a l	Nevěsta Františka Ř e p o v á
Rodiště	Blatouchy, okres Žlutice	Praha
Povolání	Praha	Praha
Zaměstnání	spisovatel	v domácnosti
Bydliště	Praha II-Žižkov Sp.1801	Praha II-Žižkov Sp.1801
Věk	nar.7.V.1900	nar.9.XII.1908
Svobodný(á), vdovský(á), rozvedený(á)	svob.	svob.
Náboženství	R.k.	Českoslov.
Jméno, příjmení a bydliště ženitního svědka	Gustavel Nezval Žižkov Sokolská 1	František Řepa sedlák Jana Nepomuckého

Fáfi,
přijdu za chvíličku,
čekej na mě
S.

Zdroje

- Literární archiv Památníku národního písemnictví
- Archiv Národního divadla
- Moravské zemské muzeum
- Nezval, Vítězslav: Přítel Vítězslav Nezval. Praha: Mladá fronta, 1966.

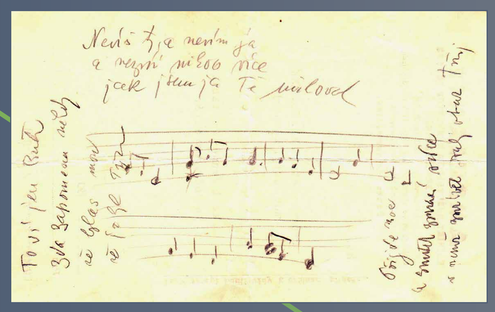

Nezval, V.: To ví jen Bůh, fragment veršů a notového zápisu
Moravské zemské muzeum

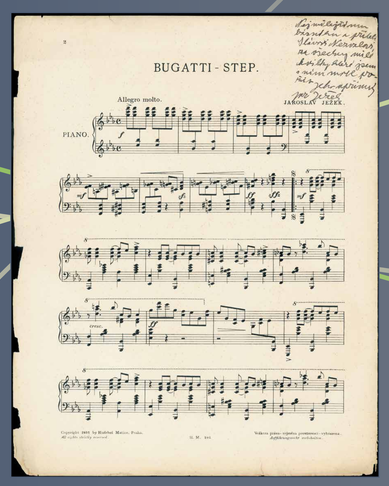

Nejmilejšímu básníku a příteli Slávovi Nezvalovi za všechny milé chvilky, které jsem s ním mohl prožít - jeho upřímný Jaroslav Ježek
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Básník hraje na harmoniku, 50. léta.
Literární archiv Památníku národního písemnictví

Hudba

…nechtěl jsem nic víc, než vyznat hudbě lásku a ospravedlnit svou slabost, že čas od času a bez umění trýzním piano tápajícími prsty a notový papír nesrozumitelnými rukopisy. Ať nesou mí přátelé hudebníci odpovědnost za to, že uslyšíte v závěru dnešního večera několik taktů, za jejichž existenci se mám právo rdít…

(Pět minut o hudbě, z Nezvalova proslovu na Večeru hudby na verše V. Nezvala, 1932)

…U klavíru jsem ho nacházel velmi často. Hrál si pro své potěšení, i když v pozdějších letech života již nehrál skladby milovaných autorů (Chopina, Beethovena); buď improvizoval nebo komponoval. Při improvizaci si rád prozpěvoval. Těšil se též skladbami, které ho ve filmu nebo jinde zaujaly. Hrál si je ovšem podle sluchu a vychutnával své vlastní akordy, které ovšem velmi citlivě zachytil svou dokonalou hudební představivostí…

(J. Svoboda, Můj přítel Vítězslav Nezval)

Na počítači si můžete přehrát několik skladeb, na kterých se Vítězslav Nezval podílel textově nebo hudebně, k poslechu je i sám básník recitující své verše:

Nezvalovy texty

album E. F. Burian: Písničky a songy:

Milenci z kiosku:
1. Znáš zemi blízko pólu; zpěv Helena Vondráčková a Pavel Sedláček
2. Láska je jako vločka; zpěv Helena Vondráčková a Pavel Sedláček
3. Píseň cídiče bot; zpěv Pavel Sedláček
4. Řekněte, krásná švagrová; zpěv Helena Vondráčková a Pavel Sedláček
5. Tři excentrici; zpěv Helena Vondráčková, Karel Hála a Pavel Sedláček

Coctaily. Tři barové šansony:
6. Tango; zpěv Jindřich Horák
7. Chanson exotique; zpěv Jindřich Horák
8. Valse lente; zpěv Jindřich Horák

album Emil František Burian

Dětské písně pro jeden hlas a nonet op. 76 (text V. Nezval), zpívá Jindřich Jindrák
9. Hop, hop, hop
10. V jednom malém dvoře
11. Před oltářem
12. Černý hrozen
13. Ztratil rozum
14. Černá hora
15. Jaký je to palec
16. Na vysoké jedli
17. Krásné peří
18. Dupy, dupy, dup
19. Jsem koráb pouště

Nezvalův hlas

album Nezval recituje:
20. Na břehu řeky Svratky
21. Sbohem a šáteček

Nezvalovy texty

album Vítězslav Nezval v písních

zpěv Jana Jonášová
klavír Jiří Pokorný
Jaroslav ježek: Šest písní na texty V. Nezvala
22. Morava
23. Chanson
24. Básník
25. Náhrobek Donu Juanovi
26. Blues
27. Benátská gondoliéra

Iša Krejčí: Pět písní na texty V. Nezvala
28. Klára
29. Cukrová ballada
30. Vápeníci
31. Obloha
32. Čechy

Pavel Bořkovec: Sedm písní na básně V. Nezvala:
33. Biblická píseň
34. Šílený ministrant
35. Jitro ve velkoměstě
36. Čtyřverší
37. Pozdní poznání
38. Už je noc
39. Silvestrovská noc

Nezvalova hudba a text

album Laďka Kozderková: Chraň svou lásku
40. Schovávaná na schodech

„Opřen o tento klavír recitoval nám Nezval zpaměti *Podivuhodného kouzelníka*, báseň, která nám učarovala. Rádi jsme ji poslouchali a on rád recitoval. A nejednou. Netroufám si říci, že recitoval dobře, ale strhnout svým přednesem jistě dovedl. A temperamentem nešetřil.“

Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa. Praha, 1982.

„Měl tu zvláštní modulaci moravské kvetoucí češtiny, která se mazlí jak vánek v lukách s dlouhými vlasatými slabikami a setrvává na plnoštíhlých samohláskách déle a obleji, než je zvykem mezi racionalisty.“

Hoffmeister, Adolf. Stránky vytržené ze sešitu pamětí o Nezvalovi. 1961.

Svratka v Jundrově
Památník písemnictví na Moravě

„Když počal přicházeti i Nezval (k Teigemu, pozn. PPM), hrávali spolu (s Jiřím Wolkerem, pozn. PPM) na čtyři ruce. Pro Wolkra byla společná hra zkouškou trpělivosti. Výbušný, temperamentní Nezval býval vždy o dva takty napřed a Wolker ho marně přibrzďoval. Ale oba byli myslím dobří hudebníci. Zvláště Nezval. Těch krásných chvil mladistvé pohody! V tomto pokoji uslyšel jsem prvně Janáčka. Nezval hrál i zpíval jeho Pastorkyni s nadšeným zaujetím.“

Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa. 1982.

Na břehu řeky Svratky kvete rozrazil,
na břehu řeky Svratky roste nízká tráva,
rád chodil jsem tam denně, koupal se a snil,
na břehu řeky Svratky kvete rozrazil
a voda je tu těžká, chladná, kalná, tmavá.

Přátelé a známí

Adresáře v Nezvalových zápisnících připomínají rejstříky z encyklopedií kulturních dějin. Najdeme tam jména těch nejznámějších umělců ze všech oblastí. A přece z řady osobností, s nimiž Nezval udržoval kontakty, vystupuje jen několik málo jmen těch, jež bychom mohli označit za nejbližší, intimní, skutečné Nezvalovy přátele. Jak už to bývá, jsou to lidé svázaní s jeho mladými léty. S těmi nejvěrnějšími se setkal už v Třebíči, to je hudebník Jiří Svoboda, Viktor Nikodém a Bedřich Vaníček. Brno reprezentují pouhá dvě jména – Jiří Mahen a J.V. Pleva. V plejádě pražských jmen se jen nesnadno určuje, kdo byl blízkým známým a kdo skutečným dlouholetým přítelem. Toto označení v jistých obdobích platí pro Štyrského a Toyen, Vladislava Vančuru, Jiřího Wolkera, Konstantina Biebla, Karla Teiga, Jindřicha Honzla.

Výčet omezený tímto způsobem je ovšem nepřípustnou redukcí – eliminuje množství osobností, z nichž každá je znamením doby: divadelníci Jiří Frejka, Jiří Voskovec, Jan Werich, František Götz, E. A. Longen, E. F. Burian, Milča Majerová, výtvarníci Jan Slavíček, Josef Šíma, Jan Zrzavý, Antonín Kybal, Vincenc Májovský, Adolf Hoffmeister, spisovatelé Jaroslav Seifert, Vilém Závada, František Halas, Dalibor Chalupa, Karel Schulz, architekti Le Corbusier, Jaromír Krejcar, hudebníci Václav Talich, Vítězslav Novák, Bohuslav Martinů, Jaroslav Ježek, teoretici Roman Jakobson, F. X. Šalda, Jan Mukařovský, Zdeněk Nejedlý, ani nemluvě o osobnostech zahraničních jako Breton, Eluard, Erenburg, Ozenfant. A výčet není zdaleka úplný. Nezval nepatřil k básnickým samotářům, dokázal se nadšeně sblížit i bouřlivě rozcházet.

Jiří Svoboda (hudební skladatel)
Přeji ti krásné vánoce, tak krásné, aby každé peříčko sněhu mělo dvanácte cípů – a na každém cípu aby visela nová hvězda.
Aby bylo jasno po celé zemi a Ty aby jsi ovládl písni.
To by pak již nebylo alkoholů…
(z Nezvalova dopisu, 1920)

Nikodémovi (Viktor a Božena), Vaníčkovi (Bedřich a Anděla)
Pracuju ještě a mám radost, že se udělalo pár pěknejch dní, když si mám pomyslet, že modrá obloha na půl roku zmizí, je to smutné. Tím víc se těším na krásné věci, které tuto oblohu vytváří v jiné sféře, na naše přátelská setkání, na všecka ta kouzla, která bude vystavovat pan Vaníček v Krásné jizbě a pan Nikodém v ateliéru v Křížkovského ulici (prozatím)...
(z Nezvalova dopisu, 1933)

Jiří Mahen (spisovatel)
Vy víte, že tato první moje knížka, a i ty, které snad ještě přijdou, patří Vám, poněvadž vy jste mne tou Smrtí probudil k nějakému divotvornému životu a vedl a poněvadž nějak sugestivně jsem stále s Vámi... Přeji si, abychom spolu byli dlouho, dlouho zdraví …
(věnování Mahenovi v prvotině Most, 1922)

Josef Věromír Pleva (spisovatel)
Ty víš, že vzpomínám na naše překrásné prázdniny brněnské s opravdovým entuziasmem. Nikdy mně nevymizí z paměti několik kouzelných odpolední a večerů a má imaginace si je dobře střeží. Velice často při nejrůznějších odstínech počasí, vzduchu a barvy domů se vracím do těch prázdnin… (Nezval Plevovi, 1935)

Jiří Wolker (básník)
Co dělá Nezval? Ničema, dosud mi nenapsal ani řádky. Toto mu neomlouvám ani jeho „fantazií". Jestli ho uvidíš, tak mu za mne nadej… (Wolker Svobodovi)

Konstantin Biebl (básník)
Tři hrozny vína pod oknem (jediné, co se letos urodily) včera spálil mráz, který předešel Tvou návštěvu; schovávali jsme je pro Tebe, až po Tvém příchodu mělo dojít k zahájení slavného vinobraní... (z dopisu Nezvalovi, 1947)

Vladislav Vančura (spisovatel)
K nejkrásnějším dnům našeho přátelství patří dva tři dny, které jsme strávili v Malešicích, kam mě přišel navštívit... právě ve chvíli, kdy jsem dopsal *Schovávanou na schodech*. Přečetl jsem mu ji v rybízových keřích. Spali jsme v pokojíku, kde jsem rozhodil svůj prázdninový stan, a do noci bzučel náš hovor. Nejenže jsme si neřekli křivé slovo, nýbrž nebylo schůzek horoucnějších než naše… (Z mého života)

Jindřich Štyrský (malíř), Toyen (malířka)
V Paříži se už nosí jarní kloboučky a v Jardin des Plantes koketují zebry se srnkami. My si na Tebe pořád myslíme, takže se nám zdá, že jsi pořád s námi. A včera večer, když jsme dostali od Tebe konečně dopis, tak jsme s Mankou úplně nad nim skákali a řvali, potom jsme si nad ním povídali až do čtyř hodin do rána… (z dopisu Nezvalovi 1925)

Jindřich Honzl (režisér)
Vděčím Tvému přátelství už za tolik věcí, že myslím nikomu na světě druhému nejsem zavázán díkem tolik jako Tobě.
Tak rád bych se Ti odvděčil nějakým skutkem, ale mám jednak nepřízeň osudu a za druhé ani nevíš, jaký strach a zlost, že nemám po ruce všechno, co bych Tvým pracím rád dal… (z dopisu Nezvalovi, 1928)

Jiří Svoboda

Jiří Mahen

Vladislav Vančura

Jiří Wolker

Konstantin Biebl

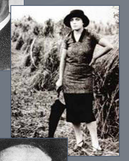
Toyen

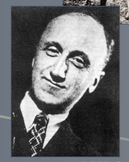
Jindřich Honzl

Třebíč

Nezvalova pouť z rodné Vysočiny do světa nebyla příliš složitá. Nejprve odešel za maturitním vysvědčením do blízké Třebíče, pak se krátce zdržel v Brně a nakonec zakotvil v Praze. S domovem svých rodičů však zůstal těsně spojen jako málokdo. Pravidelně se za nimi každoročně vracel, takže jeho druhou adresou byla adresa Bohumila Nezvala v Šamikovicích a od roku 1932 v Brně.
Pražská pouť byla pestřejší. Jako student střídal podnájmy někdy jen v několikaměsíčním intervalu a k samostatnému bytu se dopracoval až ke konci dvacátých let. Pak už zůstal věrný pražským Vinohradům a hranici Žižkova.
Skutečnou adresou zůstávala po léta domácnost rodičů a řada pražských kaváren. V nich se formulovaly programy, tříbily názory, rozněcovaly lásky…, klid k soustředěné tvorbě byl „u maminky".

- **1911–13**
  ulice Kateřiny z Valdštejna
  (třída Bedřicha Václavka 6), ale tam se nenastěhoval, místo toho **Karlovo nám. 57** (Gottwaldovo, na místě dnešní spořitelny) u Brůžů
- **září 1913**
  Hasskova ulice č.p. 191
  u učitele Antonína Hobzy

  Pak v jeho novostavbě rodinného domku **Husova ul. 17** (sousedil s parkem Za klášterem). V letech 1914–15 bydlela ve stejném domě v přízemí sestra Vlasta s další studentkou.
- **1915–1916**
  Po narukování otce Nezvala se matka přestěhovala do Třebíče. Oba sourozenci s ní bydleli, na adrese **nám. Josefa Vaňka č. 1** nad nádražím.
  Po návratu otce (byl vyreklamován) se matka vrátila do Šamikovic a **Nezval bydlel opět u Hobzů**.

TY PRAŽSKÉ BYTNÉ!

VŽDY TA PRVÁ
SE ZDÁ BÝT ANDĚL NA POHLED,

VŠAK V DRUHÉM NEBO TŘETÍM ROCE
JE TO UŽ K NEVYDRŽENÍ

STUDENT BY SPÁVAL RADĚJ V STOCE

TAK NAKONEC SE OŽENÍ

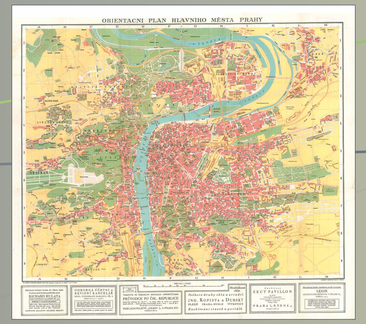

Brno

- **1919 Královo Pole**, „Zámeček"
- **Falkensteinerova** (Gorkého), u strýce podplukovníka Arnošta Mitysky, bratra matky
  Nechali tě přes tři měsíce ve velikém, prázdném bytě v Brně na Falkensteinerově ulici, odkud vycházíš večer, nikoho neznaje, abys chodil fascinován pod okny, za nimiž je žena a svíce…

Brno, Žabovřesky, dům rodičů V. Nezvala
fotografie archiv Památníku písemnictví na Moravě

Praha

- **Křížíkova 55**
  1. pražská adresa, (cca únor – duben 1920)

  Nechás vést svou ruku paprskem slunce, nevzpomínaje ani raději na cizí pražské večery, jimiž jsi se ploužil tři měsíce, na ztuchlý pokojík Karlína, do něhož se nevrátíš… nacházíš v několika pražských kavárnách, jejichž magická světla tě dráždí, svůj stůl, u kterého bude vždy někdo z tvých nových přátel, které miluješ, jako by to měli být přátelé na věčnost.
- **Palackého 53**
  (tehdejší název ulice) u pí Marie Jonášové, od 15. 4. 1920
- **Havlíčkova 87** (nyní Bělehradská)
  u pí Magdy Seemanové, od 22. 10. 1920
- **Mělnická 4**
  (s přítelem Jiřím Svobodou)
  u pí Šolínové, konec června 1921
- **Čechova 282, Košíře**
  u p. Švába, od 26. 10. 1921 do 4. 10. 1922
- **Celná 12 (Smíchov)**
  od 21. 11. 1922 do 26. února 1923
- **Moravská 37 (Vinohrady)**
  u pí Růženy Šulcové, od 18. 10. 1923
- **Moravská 16**
  u pí Vinklerové, od 17. 1. 1924 do 4. 4. 1924
  1924–1925 tajemníkem redakce Masarykova slovníku
- **Přemyslovo nábřeží 25 (Nusle)**
  u pí Kácové, od 4. 4. 1924
  Karneval brněnského Devětsilu – únor 1925 v Boghyho kavárně (dnes Městské divadlo) (Chalupa báseň, hudba Pavel Haas, zpěv Moravští učitelé – Vách)
  Soud 6. 4. 1925 (Jakobson, Teige)
  Podzim 1926 – vojenská prezenční služba, brněnská Masarykova kasárna, divizní nemocnice v Zábrdovicích (hystero-epilepsie)
- **Sokolská 50 (Praha 2)**
  u p. Maříka, od 29. 12. 1924
- **Nová Troja 202**
  od 28. 10. 1926
- **Střešovice 716**
  2. poschodí, od 16. 1. 1929, první vlastní byt s Františkou Řepovou – Fáfinkou
  3. 10. 1932 rodiče se stěhují do Brna, Havlíčkova 112 (dnes Šmejkalova), Žabovřesky. Sousední dům patřil matčině sestře pí Šteflové. Tam psal u kulatého kovového stolku na kuřtíkovém psacím stroji zn. Corona, chodil do restaurace Na Rosničce.
- **U Vodárny 16 (Na Bašce)**
  od 3. 2. 1936
- **tř. Maršála Foche (Vinohradská) 109**
  od 17. 7. 1939
- **Habánská 4 (Baranova)**
  5. patro, poslední adresa, od 26. 6. 1945, Žižkov
- **Troja**
  … Bydlení v Troji zavazovalo mé alespoň dvakrát denně plavit se k holešovickému přístavu anebo zpět po pramici…(Vítězslav Nezval, Z mého života)
- **Střešovice**
  Poté jsem se odstěhoval do Střešovic… teď jsem měl bydlet lidsky ve dvou prostorných pokojích a bělostný nábytek, který tvořil kuchyň, dával mému duchu nové, jasnější myšlenky… (Vítězslav Nezval, Z mého života)
- **Baranova**
  poslední byt
  Zde, zcela nahoře,v pátém patře žil posledních třináct let svého života, zde se těšil svými nespočetnými přáteli, zde hovořival s mnoha význačnými, ba slavnými lidmi našeho století, zde se stal národním umělcem, odtud byl vynášen do posledního útulku – na Vyšehrad…
  (J. Svoboda, Přítel Vítězslav Nezval)